

ÖN SÖZ^[1]

I. Fransızcada şimdiye değin intişar eden bir çokları dururken, yeniden bir Türk grameri vücade getirmenin sadece kitapçılarda mevcutları tükendiğinden değil, eskimiş te oldukları yüzünden faydalı birşey olacağı mülâhazasında bulunduk. Bu kitaplar başlıca, Fransız ve Lâtin gramerlerinde güdülen dili sergileyiş itiyat ve tarzlarını türkçenin tahsil ve talimi hususunda da muhafaza etmek gibi bir nakisa ile malûdürler. Türk-Tatar dillerinin morfoloji sistemi Hint - Avrupanınkinden çok ayrı gayrı olduğu için, o tarzda bir aktarmanın tehlikesizce yapılması mümkün değildir. Güya böyle yapılırsa, türkçe tahsiline girişen Fransız talebesine bu dili yadırgatmamak suretiyle bir fayda temin edileceğinden dem vurmak batıldır; çünkü bu takdirde gramer hadiselerinin *tahrif edilmesi* veya *meskût geçilmesi* gibi daha büyük bir mahzur yüzünden bu fayda hiçe inmiş olacaktır.

Bu sebeple biz sırf mantûkî bakım noktasında durarak, türkçeyi, önceden edinilmiş hiç bir fikir olmadan bakıldığı zaman nasıl görünüyorsa öylece kendine mahsus dehasiyle göstermek hususuna bağlı kaldık.

Ve bizim bildiğimize göre ilk defa olaraktır, ki Osmanlı türkçesi sentaks (nahiv) ının etraflı bir sergileyiş (teşhir) i yapılmış bulunuyor.

II. Bir takım gramer hadiselerine şimdiye kadar hiç yanaşılmamış, bir takımlarına da ancak yabancı dillerde "bilhassa yunanca ve almanca-da," el değdirilmiş olduğu için, şöyle yapmak zorunda kaldık:

1° Yeni terimler icat etmek suretiyle bazı muhdes (yenimsenik) lûgatler (néologismes) kullanmak, veya zaten mevcut terimlerin manasına yeni bir kavram (acception) vermek. Daha iyi hal çareleri önünde baş eğmeğe her zaman hazır olmakla beraber, şu tabirlere «şimdilik» yer verilmesini dileriz: (gayrı muarref, tenkirli) raciyyet «aidiyet» alâmeti [2] «indice de rappel (indéfini)», mürekkep nağt (épithète complexe), mebna «taban» (base), tağyirci (modificateur), mutavaatsı (quasi - passif), şibhi müştereke «fer'i filimsi» (pro - participe), üssiye «teme, temelce» (thème), cümlemsi (quasi - proposition) (bak, endekse);

[1] Bu eserin tercümesi, Bursa'da 25 temmuz 1926 dan 18 birinci teşrin 1927 ye kadar devam etmiştir. A.U.E.

[2] Bu tabir, bize Robert Gauthiot tarafından telkin edilmiştir. J.D.

2° Bu neviden bir el kitabı «eldelik» için aşırı sayılacak bir vüs'at vermek pahasına da olsa tafsilâta girişmek. Kaldı ki bu mahzur hadiseler neticesinde daha ziyade artmış ta bulundu. 1914 te başhyan tabı işi altı buçuk yıl sürdü; ve bu müddet zarfında, bilhassa asker terhisinden beri, bir çok tetkik ve mütalealar elde edebildik ki, bunları bu eserin nihayetinde zeyil şeklinde kayıt ve zikretmek bizce faydalı göründü. [1]

Buna mukabil, esere lûgatçeli seçme metinler ilâve etmek yolundaki ilk niyetimizden vazgeçtik. Büyük miktarda verdiğimiz misaller, bunları kısmen telâfi etmektedir. Her nekadar çok kereler - bilhassa eserin başlarında - iktibas edildikleri müellif isimlerini vermekte imsak etmiş bulunuyorsak ta, nadir istisnalar hariç, bu misallerin hiç biri kendimizden değildir. [2]

Bu esere, pek büyük mikyasta oluşundan mütevellit mahzurulara çare olmak üzere, bir nevi gramer lûgati suretinde istifade edilebilecek tafsilâtlı bir *endeks* (göstermeç) ilâve ettik. Fakat bu, muvakkat bir kolaylık tedbirinden başka birşey olmayıp, okuyucu kitabın bütünü hakkında malûmat edindikten sonradır ki, bundan müessir bir istifade temin edebilir. Bununla beraber okuyucunun mesaisi, eserimizi iki kısma ayırmış olduğumuz için, kolaylaşmış olacaktır. Bu kısımlardan «küçük harfli» olanlar ilk okuyuşlarda tehir edilebilir.

III. Bu eser, esas itibariyle bugün İstanbullu bir münevver Türkün konuştuğu şimdiki Osmanlı türkçesinden bahseder. Osmanlı türkçesinin bugünkü halinde bu konuşma dili, yazı dilinden bimisbe az değişik bir vaziyettedir ki, kitabımızda buna da geniş bir yer verilmiştir. Daha hususî olarak ta, edebî dil için yer verilen teşekküllerin edebî olduklarına işaret edilmiştir.

Bununla beraber (avam) halk türkçesi denilen menus türkçeyi, ve vilâyet türkçelerini (lehçe ve diyalekt tabirlerini) de ihmal etmiş değiliz.

Bir tarihî gramer yapmak niyetinde olmamakla beraber, eski osmanlıca [3] ya geniş bir hisse verdik. Eski osmanlıca tabiriyle Türkiyede XIV üncü asırla, dil ıslahatının takribî bir tarihi olan 1850 arasındaki yazı veya konuşma dilini tarif ve kastediyoruz.

[1] Bu zeyiller, müellifin raporunda işaret ettiği üzere, tarafımızdan, eserinin tercümesinde, ait oldukları yerlere nakledilmiştir. A.U.E.

[2] Bak. sahife XXVIII de istifade ettiğimiz türkçe el kitapları «eldelikler» listesine.

[3] «Eski türkçe» terimini, M. V. Thomsen'in dehasıyla keşif ve halledilen (VIII inci asır) Orhon kitabeleri diline, ve Osmanlı İmparatorluğunun tesisinden (1300) evvelki vesikalara tahsis ediyoruz. Böyle bir lüzum için (Fransızcada «turc» sözünden ayrı olarak) «k» (türk) sözünü kullanmak mümkündür.

IV. (Bu eserde), öteki Türk dilleriyle yahut çok kere kullanılan «Şark türkçesi» ile sık sık mukayeselere müracaat ediyoruz; (bununla beraber) biz elverişli, fakat müphem olan bu tabiri kullanmaktan mümkün olduğu kadar çekindik.

Esas itibariyle, böyle bir el kitabının ancak müesses ilmi bir akidenin neticelerini ihtiva etmesi icap ederse de, biz araya bir takım şahsî nazariyelerimizi sıkıştırmaktan kendimizi alamadık ki, bunlardan birkaçı faraziye olarak serdedilmiştir, ve şüphesiz münazaunfih olmağa müsaittir.

V. Bu kitap, söylemesi bile lüzumsuz, bir hocanın takrir suretindeki tedrisleri yerini tutamaz, ve en iyi tesadüf hocası, yine elbette Boğaziçi'nin gelip gideni, veya İstanbul çarşısının sizi iltifatla karşıyan dükkâncısıdır.

Bununla beraber talebe kendisinden şunu saklamamalı ki, türkçeyi - hele bahis mevzuu yazı türkçesi olduğu zaman - ciddî bir surette öğrenmek oldukça çetindir; ve çok kere büyük bir tecrit hamlesi ister. Bunun için, böyle uzun bir el kitabının okunması ne kadar çetin görünürse görünsün, buna katlanması dahi kendisince zamandan bir tasarruf olacağına inantıyoruz.

Şurada meşhur oriyaantalist Max Müller'in bu sözlerini zikretmemize müsaade buyrulsun: «Osmanlı Türklerinin söylediği lehçeye gelince, diyebiliriz ki, türkçeyi söyleyip yazmak hususunda en ufak bir arzu beslenmemiş olsa dahi, bir türkçe grameri okumak bile hakikî bir zevktir. Gramer sigalarını vücade getiren hünerli tarz, bütün insıraf (déclinaison) ve tasrif (conjugaison) sistemlerinde hâkim olan kıyasilik hali, teşekküllerde baştan başa görülen... bir şeffaflık vaziyeti, lisanda tecelli eden, beşer zekâsının bu harikâli kudretini duyanları hayrete düşürmekten hali kalamaz.» (*La Science du langage*, fransızca tercümesi, 1846, Paris, s. 333.) [1]

[1] Türk dili bülteni (2. s. 28, 1933) ndeki bir tercümede görüldüğü gibi, müellif eserinin daha ilerisinde de (s. 369-370) türk diline hayranlığını şöyle anlatıyor (A.U.E.):

(İnsanın ancak en iptidai ihtiyaçlarını anlatmaya yetecek kadar az miktarda köklerle, duygu ve düşüncenin en ince menevişlerini anlatabilen bir ifade aleti yapmak.. manası belli belirsiz bir mastarla sert bir emir maddesinden «vücubî ve inşai» gibi sigalar, «muzari ve müstakbel» gibi zamanlar, çıkarmak.. birbirine uymaz ses parçalarından her taraftı derli toplu, kaideî, ve tamamıyla ahenkli bir fonetik sistemi yaratmak: işte insan zekâsının dilde işleyip meydana koyduğu eser budur. Dillerin bir çoğunda, bu iptidai yaratış çığırından artık iz kalmamıştır... Halbuki, bunun aksine olarak, türkçenin gramerinde tamamıyla saf bir dil yapısı görüyoruz; bu öyle bir gramerdir ki, bir billür kovan içinde bal peteklerinin oluşunu nasıl seyredebilirsek, onda da düşüncenin iç oluşlarını öyle seyredabiliyoruz.

Yüksək bir şarkçı âlim (orientaliste), Türk dili hakkında: - İnsan bu dili yüce bir ilim akademiyası müzakerelerinden çıkmış olduğu zanına düşebilir, demişti.

Bu dil aynı zamanda ahenkli, mecaz ve teşbihleri bol, manidar bir dildir. Sık sık kullanılan taklidi isimler (onomatopées), kelimelerde aynı cinsten vokal dizileri (allitérations), nidalar, ona bu ahenk ve ehemmiyet vermektedir.

Halen süratle tekâmül ve inkişafı geçirmekte olan bu lehçe, asr bir medeniyet diline zaruri olan her türlü kıvraklığı da almak yoluna tutmuş bulunuyor.

VI. Burada M. Antoine Meillet'ye, ve ziyasına pek acındığımız Rober Gauthiot' nun hatırasına borçlu olduğumuz şükranlarımızı bildirmekte kendimizi alamayız.

M. Meillet bu eserin bir ilk telif suretini lütfen okumuş, ve yine eserimizi baştan yeni bir kalıba koyduğumuz zaman büyük bir lütu olarak serdettikleri tavsiyeler, bizim için kıymetli olmuştur. Gauthiot ise kendisinin salâhiyettar elleri arasına koyduğumuz bazı nazik noktaları tetkik ve muayenesi hususuna bir çok uzun celseler hasretmekten çekinmemiştir.

Bir taraftan da, Şark dilleri kâtibi olup aynı müessesenin türkçe kursunda mukayyet bulunan M. Beaulieu'nün de, yorulmaz bir gayretle yazılarımızı daha iyi bir hale koymak hususunda gösterdiği yardım ve hizmetlerini yad etmek borcumuzdur.

Diğer taraftan, Şark dilleri mektebi mezunlarından (breveté: ruuslu larından) M. Lecerf, provaların bir kısmını tashih etmek hususunda yardımını arzetmiş ve arkadaşlarından M. Sauvageot da ilmî, bir terimin yersiz kullanılmasından bizi sakındırmak gibi bir hizmette bulunmuşur.

Bu esere doğrudan doğruya hizmeti olmamakla beraber, idare âmirimiz M. Paul Boyer de, bize bezlettiği daimî teşvikleriyle minnettarlığımızı yeniden hak etmiş bulunuyor.

Fakat Türkistan'ın bozkırları ortasında, kendi başına kalmış beşer zekâsının ender kendi yaratığından ayrılmaz kanunlar delâletiyle yarattığını, hiçbir âlimler cemiyeti işi yaratmasına imkân yoktu.)